

مزدک

(زهاد و فایی)

مزدک

(هره و فایی)

وفنی، زهره ۱۳۳۲ -

مذک/زهرو فایی-تهران: اندیشه نو تبریز: زینب: ۱۳۸۲/۱،
۸، اص. مصور،

ISBN: 964-6741-64-9

ترکی،

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا،

۱- مذک، قرن ۵م. — سرگشتمه، الف. عنوان،

۹۰۵/۰۳۶۲ DSR ۴۶۸/۷۴

۱۳۸۳

۸۳-۳۷۹۵۴ کتابخانه ملی ایران

• مذک

• زهرو فایی

• ایلک یاییم - تبریز - ۱۳۸۳

• سایی ۵۰۰

• بوی رقعی - صفحه ۲۸

• اندیشه نو انتشاراتی - زینب انتشاراتی .

• شابک: ۹۶۴-۶۷۴۱-۶۴-۹

حورمئى لوستاد محمد علی فرزانه جناب لارينا
تحف...

لولو تانزى آدىله

مزدك^(۱) آناسى بام تات^(۲)، تخمیناً ۴۷۰ ميلادي ايلينده، تبريزده^(۳) آنadan او لموشدو^(۴). اونون ياشاديقى عصيرده، آذربایجان زرتشت مذهبىنده او لوردو و عينى حال دا بو مذهبە بير او جاق او لاراق، آرتىق اونمى واردىر. نەدن كى بير اينام مرکزى اولان شهردە، آدلیم عالىملىرى مسلكلىرى - مذهبلىرى بارەسىنده يېغيشىپ، دانىشماقى، اۋزلىرىنە بير دە بىرلى يول و اينام بىلەرى دىلەر. بىلە عالىملىرى اىچىنده بير «فرخان» آدلى شخص وارايىدى و او، زرتشت اينامىندا بير پارا دئيشىكلىكلىرى او لىماقا جان آتىرىدى. اونجا، زرتشت اينامىندا اولان بير پارا ياسالار، زامانا او بىقۇن دئىيلدى و گىرە كىرىدى زامان ايلە دئىشىلىسىن. طبى اونون حاققىندا بىلە يازىر: خسرو پادشاه عصرىنده بير فساد اهلى تاپىلدى فرخان (فركان) آدىندا و او يىتى دېبلر قويىماق اىستە بىردى و مجوس دىنинده دئيشىكلىكلىرى اىستە بىردى، اونون چوخلو مرىدلرى وارايىدى، بىرىسى ده (مزدق) بام تات او غلو ايدى.

آنچاق تاریخ بو بارهده ایکی چشیدلی سنه يه عايد اولور. نه دن کي
مزدك ين دوغوم ايلينده، خسرو پادشاه يوخ، قويات شاهليق ائديردی. بو
بارهده دئمه ک اوپور، مزدک - ایکی شخص اوپور همين آد و همين
اینام يله، آنجاق بيريسى اونجهده اولان «آتا مزدک» دير. اونون حاققيندا
«كتاب الفهرست» ده بئله يازيلر: «آتامزدک» ايلك «خورمی لر» باشچىسى
اولان بير شخص، اونلارى خوشلۇغا - يىشىب، اىچمه يه، بير بيرىلە
گىچىنەمە يه - ظولومو ترك ائتمە يه - بير بيرىنە باشچى لىقى ترك ائتمە يه و
بىر بيرىنە اذىت - آزار و ئرمە يى ترك ائتمە يه و اصىل، آدام اوللدورمە يى
قاداغان قىلماقا، چاغىرىردى. بو خورمى لرین ياشام يېزلىرى جبال عراق
عجم دير^(۵) و ها بئله اصفهان و اهواز دا اولورلار. اونلار اصىل
مجوس لار (زرتشتى) دىلار و قوناق پرورلىك ده تاييلارى يوخدور و او
حؤرمەت کي اونلار قوناقا قويورلار و هئچ نە يى اوندان اسیر گلمىرلەر من
ھەچ مذهب ده گۈرمە دىم.»

ايکينچى مزدک و يا «اوغلول مزدک» سنه لر سۇنرا قويات عصرىنده
گلىرى. او، آتا مزدک ين بدعتلىرىن يېتىرەرك، بو اينامى خالق دان
سواي، سارابىلارا كىمى ده آپارىر، بىر ائلە كى قويات پادشاه دا خورمى
اوپور و بئلهلىك لە بو مذهبى ایکى سۋىيە ده يايماقا باشلارىرلار: بيريسى
دىل يله، عادى خالق اىچىنە و ايکينچى سى زور اىلە باشقۇا حاكىم لر
ايچىنە. بئله اوپور كى حاكىم لرین تارىخچى لرى بو مذهب و بو شخص
حاققىندا باشاردىقلارى قىدەر، دەشتلى يالانلار و اىفتىالار يازماقا جان
آتىرلار.

شیوع استیلیت، سورینالی بیر تاریخچی یازیر: قویات، خورمیه اولاندان بیر و عاقلینی مذک آدیندا بیرینه وئرندن بیر، داها سترت و قولو زورلو اولوب دور. او، بیرینجی آناستازا (روم امپراطورو) کسکین مکتبلار یازیر و اوتنامادان اوندان «خراج» و «مالیات» ایسته بیر، حال بو کی هامو بیلیر خورمی لر بو پول لاری تمام قادرلارا صرف اندیرلر! آنجاق همین تاریخ چیلر، مذک بین مریدلرین هر بیر آد و عنوانلا آدلایلار. مثال (خورمیه) و او باکی خورمی عصرینده و اونلارین آدی گنبدیکلری آل گئیسمدن آلینمیشدی. عضدالدین الایجی اونلاری (خزان) آدلایر. شهرستانی (غالیه) دئیر. اصفهان دا اولانلاری (کودیه)، ری ده کی لری (مزدکیه و سنبادیه)، آذربایجان داکی لاری (ذکرلیه) و جیجون کناریندا اولانلاری (محمره یا میصینه) قتید اندیرلر. لقطه القاطه - القاطه ده یازمیشلار. بتهلیک له گؤستریر کی مذک بین مریدلری هر هارادا وارمیشلار.

مذک بین قویات پادشاهنا تائیشلیقی بله یازیلیر کی او سنه لرده یاغیش یاغماییب و یامان قوراخلیق اولموشدو، خالق آجیندان قیریلیب، یولالاردا دوشموش دیلر. دیگر طرف دن پادشاه و اوونون آگی آلتیندا یاشایان بويوک باشلار چوخلو بوغدادار آنبارلارا دولدوروب، ساخلامیشلار. مذک، قویات دان ایدین آلیر و اوونون گۇروشونه گئدير. گۇروشون سبیین، پادشاه دان بیر مسئلهنى آنلاماق عنوان ائدیر. پادشاه مسئلهنى سوروشور و مذک: «بیر شخصى ایلان چالیب و اۋلمە ك حالیندار، دیگر شخص ده درمان وار آمما اونو وئرمە بیر و خسته شخص نهایت ایلان زھریندن

زرتشت پامبر - شکیل Dlodoros کیتابیندان آلينميش دير .

هلاک اوپور، سیزجه درمانی و ئرمەین شخصى نە آدلاماق اوپور؟» دئىير:
پادشاه در حال جاواب و ئىرير: ائله بىر شخص بىر قاتل دىر و اوپون
اوپومو واجب دىر.

مزدک پادشاهين سارايىندان قايدىپ و خالقا ايذين و ئىرير هر هاردا
بوغدا آنبارى وار، توتاق پادشاه و يا هر كىمسەنин دىر، آچىپ و
بوغدارى خالق اىچىنده داغىتىسىنلار. پادشاه بونو اشىتىدجك
آداملارين گۈندرىر و مزدكى سارايا گتتىرىر. اوپو، اوغرولوق آدىنا
محكمە يە و ئرمەك اىستەيير آمما مزدک «من بو رأىي سىزدىن آلدىم»
دئىير و همان ايلان وۇرموش و درمانى اولان شخصى خاطىرلا دىر. پادشاه
سۇزو باشا دوشور و او گۈنندىن بىرى مزدىي اۋز سارايىندا آزادجا گلېپ -
گتتىمە يەن ايذين و ئىرير. بو حادىھ مزدىي خالق آراسىندا داھا عزيز و
حۇرمىلى ائدىر و گونو گۈنندىن مرييدىلىرى آرتىماق دا اوپور.

ايىندى گۈرەك مزدكىين گتتىرىدىي دېلر و يا سالار نە او زوندىن
يارانمىشدىر؟ قىيد اوپونان تارىخ دە ئۆلکەلرین ھر بىر حصەسى بىر پادشاه
- امپراطور و حاكىم ايىنده اوپوردو. بو شخص لر حوكوم سوردو يۈزلىرە
مطلق مالىك اوپوردولار. اونلارين مالكىتى نە تك يېزلىرە بلکە اكىن -
مال، داوار - سولار و چايىلار - ھرنە صنعت دن استحصال اولان ماترىياللار
- شهرلر، يوللار - كىتلر، آوادانلىق لار - خالق لار، اونلارين ائودلارى بىلە
ھمىن حاكىم لرە عايدى. دئىمەك آن دە يېزلى و سولو اكىن يېزلىرى
اۋزلىرى گۈنوروب و دە يېسىز - سوسۇز يېزلىرى يوخسۇل خالق اىچىنده
بولورموشلار، سونرا لار ھمىن خالق بىر يېزلىرى آباد ائتمەك ھمىن، يىتە

باشچی لار بو آباد بئرلری اونلاردان آلیب و اوزلری مالیک اولوردولار.
 عائله ده هر نه گۆزەل قىز و قادىن وار ايدي اونلارين حرمىسرا لارينا
 گىتىمەلى دير، بىر ائىلە كى انوشىروان حرماسارايىندا اولان قادىنلارين ساينى
 ۱۲۰۰۰ نفر يازىرلار. گنج اوغلانلار زورلا اونلارين قوشونلارينا
 گىتىمەلى اولوردولار و بئله مقدس ساينيان «اود»دا اونلارا عايد اولوردو.
 مزدك و اوغا تاي چۈخلارى عادى خالق ايچىنده ياشاماقا گۈره،
 اونلارين فلاتكىنى ياخشى باشا دوشموشلار و اوно آرادان آپارماقا آن اول
 بو فلاكت يارانان مرکز، يعنى ساراييلار و پادشاهلارى آماج توتموشلار.
 مزدكى لرىن دئىيىنه گۈره: آللە تعالى يېر اۋزو نىدە هەرنە يىي يارادىب و
 خالق اونلاردا برابر حالدا اشتراكىلارى واردىر و هېچ كىمسە
 باشقاسىندان آرتىق اشتراكى اولمامالى دير. آمما خالق اۋزو، اۋز ايچىنده
 ئظلوم يارادىر و هر كىمسە اوزونو باشقاسىندان و قارداشىندان يوخارى
 توتماق اىستە يىير، يىز اىستە يىيرىك بو بارەدە ناظر اولاق و يوخسۇل لارين
 وارىن، وارلى لارдан آلیب و اونلارا يېتىرەك و بو بارەدە هر كىمسە نىن
 آرتىق وارى، قادىنى، ايشچىسى، يىمە يىي واردىر آلیب، باشقا احتىاجى
 اولانا وئرمەلىك^(۶).

مزدك بىن گىتىردىي مىلسىك دە قادىن بارەسىنده چوخلۇ مېحىتلر
 گىندىب دىر و اوно ھددەلە يەنلە بو مېحىتى اوون دە توتوب و هر عنوانلا
 يازمىشلار، بىر حال دا كى مىسئلە چوخ آيدىن دير: اىھەر بىرىسى قادىنا مال
 - دولت كىمى باخىرسا، بىس اوونون الى آلتىندا و مالكىتىنده اولان قادىن لار
 دا اوونون مال - دولتى كىمى حسابلا تىرلار و پايلا تىمالى دىلار.^(۷)

دئمه ک ایه ر بیر شخصین تکجه بیر قادینی وار دیر بس او، او نون
حلالی او لاراق قالمالی دیر و هنچ کیمسه نین او نا طاماحی او لمایا گرہ ک.
بو ياسا او نا گزوره يازيلدي کي گوزه ل قادينلار، بئله لاب آري و او شاقی و
عائنه سی او لسايدی دا، ایه ر بیر پادشاه و يا بئويك باشين گزونو
توتسايدی، هر حال دا عائله دن آيريليب او نون حرم ساراسينا گتتمه لی دیر.
بس او ندا کي بير حاکيم يا پادشاه و يا امپراطور اۆز وارليق لارينين
سياهه سينده، قيزيل، گوموش، آت، شهر، کند، قادين و... يازير، دئمه ک
اونجا، قادين، قيزيل گوموش... له هنچ تفووتى يوخدور و يقين ده بير
ائىله دير، نه دن کي تاريخ ده گزورونمه يېب بير پادشاه بير قاديني باشقاسينا
با غيشلا ماقدا چكىن سين و يا عايىب حسابلا سين. آمما مزدک ين با خيشى
بو باره ده فرقى او لاراق، او، قاديني بير انسان گوروردو، و او نا حاق
و ئىرىدى تا اۆز ايسته دىي حيات يولداشىنى سەچىب و ياشاسىن. او نون
اي نامى قادين حاق لارينا بير ائيله جدى و دوغرويدىر کي قوبات
حرب ساراسى مطلق او ناسىن و ئىرىپ و حرب سارا دوستاقىن دان قور تولوب،
بير انسان كىمى ياشاما قى اىسته دىلر. نه دن کي بئله پادشاھلار
حرب ساراسىندا بير چوخ قادينلار وار ايدي کي تکجه بير دئنه پادشاھين
اۆزون گۈرمۇش دولر و عۆمرلىرىنин قالان حصه سين باشقا قادينلارلا
گچىنمه يه مجبور قالميش لار بون سوز كى بير آماج و مقصىدلرى او لوسون.
همين پادشاھلارين ايشچى لرى، اولكەنلى دولا نىب عائله لر ده او لان
گوزه ل قىز و قادين لارى سارا يا گتتىرمه يه مجبور ميشلار و گاهى بو
قىز لارى بشش - آلتى ياشيندان سارا يا گتتىر يب و او ن بير - او ن ايکى

ایلک قوبات پادشاهدان
بیر شکیل .

مزدک عصرینده یا شایان سارای قادینی

مزدک آدینا رسیم له نه ن بیر
Grotefend . برلین موزینده
شکیل . آدلی بیر آلبوم دان آلینمیش .

عادیل اتوشیروان - او «عرب لر الی له
شاھلیق دان دوشنده ۲۰۰ اقادین سارایندا وارایدی .

یاشلارينا قدهر بير دهشتلى دوروم دا بىللەميش لر تا پادشاهين اىستەدىي كىيمى دەريسى گون گۈرمەميش، بىلى اينجه، آياقلارى بالاجا و... اولسون! مزدك ايسە بونلارى گۈروب و قادرلارين آزادىقىنى بير مقصىد تو تموشدور. دىكىر طرف دن سو مبىحى او گۈنلرده چۈخ اونمى بير مبىح ايدى. نەدن كى بو گۈنگۈ ساياق سويو چكىب، آپارماق ممكىن دىئيل دير. اىچىمەدن سواى، اكىن مبىحى اۋلۇكەنин چۈخ حصەسىنە حياتى بىر سوزايدى و اكىن مطلق سودان آسلى اولان بىر سۆزدور. آما پادشاهلار باشارا بىلدىر سولارين كنارىندا اولان باغ - باغانلار، تارلاalar - كىندرلر - شەھرلر و قالالارى تمام او زىلرىنە عايد بىلسىن لر و گاهى خالقىن اىچىمەلى سويونو دا پولا ساتسىن لار. مزدك بونا گۈرەدە كوتله يوخسول خالقىن اىستەين اوون ده تو تاراق، تمام خالق لارى سودان فايدالانماق دا برابر سانىب و سويو «انحصار» ائتمە ك ده مطلق قاداغن بىلمىشدى.

دىكىر مبىح «اود» سوزودور. بو گون بلكە بىزلىرە بو مبىح بىر ائلە دقتلى و اونمى اولماسىن. آما او تارىخىدە او ددا اولان مقدسلىي علاوه تو تاراق، او دون، ياشايىش دا تو تدوغو يېرده بىللى ايدى. چىشىدىلى موناسىبتلىرده ائولىرده يانان او دا، خالق اىچىرە آرتىق يېرە مالىك ايدى. مثال بىر پارا بايرام لاردا و عنعنه لرده گەرك مقدس او ددان بىر پارچا ائولىر داغىلايدى يوخسا او ائو گەن بايراما كىمى يوخ اولمالى دير. بو اينام برابرىنده او دو، انحصاردا ساخلاماق و او نو پولا يېتىرمە ك بىر عادى سۆزە دونموشدو آما مزدك، گىتىردىي يىنى ياسالاردا، تمام خالقى بو او دلارдан فايدالانماق دا بىر حسابلايىب و برابر پايلاماقى تكلىف

اشتیشدیر.

یش مبحثینه گلنده، یئنه مزدکین ایسته بی، تمام خالقین برابر مالیک او لاماقي دير. خصوص بو بارهده آرتیق اصرارلى او لان مزدک، هر عائله يه بیر بللى يش ياشام و بير بللى يش چالىشماقينا موناسیب و ئرمە بی يشينه يشىرىمىشىدیر. مثال بير بىش نفرلىك عائله کى معاش يوللارى آت بىسلەمە كىدىر، بير بىش نفرلىك ياشام اۋىنندىن سواي، بىر دە باشقۇا بير يش، آت بىسلەمە كىلىيە نظردە آلىنىرىدى.

آنچاق بولۇنوب و پاپىلانان يېرلىرين مالىكلرى كوج و عدالت سىزلىك لە مالىك او لانلارايدى، يوخسا اىه رېرىننە تكجه بىر ائو وارايدى، او ائو حۇرمەت لە قالمالى و مالىكى رسمى او لاراق تانىنمالى دير. اود - سو - يش و قادىن، برابر لە خالق آراسىندا پاپىلانماقى، مزدکين اصىل دۇرت عنوان ائتدىسى سۈزلىرايدى. بو يولدا او، اىكى بئۇيوك نائىلىت تاپىردى: بىرىسى، كوتلە خالق دىنج ياشايشا چاتىپ و بو بارهده مزدکين گىتىرىدىي اياناما آرتىق مريد او لوردولار، اىكىنچىسى: بىر پارا باشچى لارىن وارى آزالدىقجا، گوج لرى و زورلامالارى دا، خالق اوستوندە گشت - هاگىت آزالىرىدى. مزدک، انسانلار آراسىندا اۆز و ئەن چىركىنلىك لرى و دىيرگىنلىك لرى تمام اىكى ريسورس دان آنيردى: بىرىسى احتىاج واىكىنچىسى آرتىق طاماحلىق. نەدن كى احتىاج انسانى هر يولا آپارا بىلىر، او نا گۇرەدە اىه رېر انسانىن دۇرت اصىل ایسته بىي (يىنمە ك و اىچەمە ك، حىات يولداشى، ايش ساھەسى، آمانلىقى) او لسا، او شخىز داها آرتىق ظلوم و آلچاقلىق لارا اۆز گىتىرمس. و اىه رگتىرسە او

آرتیق طاماح شخص دیر و اوونون برابرینده دایانماق گره کدیر. دیگر
یشده مزدکین دیلیندن بیرده اوچ رسورس یازیلیر و اوغلار:

گیجیک - آجیق و کینه دیر. و مزدکجه بو اوچ چیرکین لبی آرادان
آپارماق ایچون، شخص اوزو گره کدیر اوژیله دؤیوشوب و بو يول دا
مقدس اوددان و اولوتانزی دان یارديم آلسین. يو خسا بو اوچ رسورس
باشقالارین الی له آرادان گندهن دئیل و هر شخصین اوزو نه عايددير.

اونجا اولو تانزی يوخارى دا ايله شيب و اوونون برابرینده دئورت
مله ک واردیر و او مله کلر هر بیر سوزه عايددير. او سؤزلر ايسه:
بیریسى (دوشونجه)، دیگر (عاقیل) دیگر (یادداش) و دیگر (سۋىنج)
دیر.

(سو) - (يېر) و (اود) اولو تانزيا چوخ اونملی دیر و بو اوچ اونمى
حۇرمەت لە بىسلەمە ک تانزىنىن راضى لىقىن ئە گىتىرمە کدیر. ^(۸)

ها بىثلە دير مزدکين اينامى بونادир کى ياخشى ايش لر (نور) دان
آسيلي دير و او اوز شخصين اىستە يې دير و باشارا ييليرکى ياخشى فعل لر
يئرينه يشىرسىن. آمما اوونون برابرینده (قارانلىق) واردیر و او دور کى بير
شخصى چيركين ايش لره سارى آپارىر بو قارانلىقا غلبە چالماق ایچون
شخص گرە ک اوزو نو اولو تانزيا آرتىق ياخىنلاشدىرسىن و بو ايش اونجە
خالقا (قوجا، خستە، اوشاقلى دول قادىنلار، عليل لر و اوشاقلارا) خدمت
ائتمە ک دن آسيلي دير و ايکينجي يولو دوغرو ايناملارى تبلیغ ائتمە ک
ده دير. ^(۹)

مزدکين گوردوي اوش لر دن آن اونملى سى اولان، يالانچى مغ لارى

مزدک عادی خالق گنیم لرینده پادشاه درباریندا حاضر اولوب

آنچاق شکیل ده اولان پادشاهی شاپور اردشیر یازمیش لار .

و يالانچى مقدس آديندا قوروغان او و اوجاقلارى يېغيشىدىرماق ايدى. او، بو ايشى گۈرمەك لە مغ لاردان اۇزونه چوخلۇ دوشمان تۈرەتدى، آمما گۈردو بىۋاپىشىن بىر ائيلە دەيرى وار ايدى. ھم مزدكىن دىئبىسە گۈرە قوبات پادشاھ بو يالانچى او و - اوجاقلارى يېغىب و تكجه اوچ مقدس او دو ساخلادىلار: آذر مَرَه - جىمشىد و آذر حشىف^(۱۰) آنجاق مزدك بو بارەدە خالقىن اينامينا آرتىق توخونماسىن دئىه، يېغدىقى اوجاقلارين او دونو بو اوچ اوچاقا آپاردى و اونلارين سوننمەسىنە اينذىن و ئرمەدى. ھا بىلە سايى سىز مغ لاركى تكجه صنعتلىرى بو اوجاقلارين چىورەسىنە يېغيشىب و عوام خالق دان يىمەك - اىچەمەك و قىزىل - گۈمۈش كىسمك ايدى، اولكەيە داغىلدىب و اونلارى مجبور اتىدى اكىن چىلىسە باشلاسىنلار، و اونلارين انولى ليكلىرىنى عادى خالق كىمى اسلوب لو اتىدى و او شاقلارينا مالىك اولماقلارينى تكلىف اتىدى^(۱۱)

مزدكىن دىيگر اينام لاريندان او روج تو تماق ايدى و بو ايش ده او و اونون مرىدلرى آت يىمەبى ترك ائدب و تكجه يېتىگى يىمەبى او ز كىتىرەردىلر. بو اوروجون بىللى زامانى يوخ ايدى و هر كىمسە او زونو پاك اتىمەك و اولو تانرييا آرتىق ياخىنلاتماق اىستەپىردى، بو اوروجو تو توردو. گوناھ ايش گۈرەنلرە بو اوروج بىر جزا و تكلىف كىمى و ئېرىليردى. ھا بىلە او، مال - داوارى، تانرى آديندا قورىان كىسمەبى قاداغن ائدب و بو ايشى او و اوجاق لاريندا يېغيشىرىدى.

ھا بىلە مزدك گىئىملىرى سادەلشىدىرېب و اۆزۈ دايما گىچى قىلىندا توخونموش بىر خرقە گىئىب و مرىدلرىنە سادە گىئىمى تكلىف ائدىرىدى.

حتى او زامان کي قوياتين سارايىندا اوナ بير عالي تخت حاضيرلا يېب و اورادا ايله شمه يېن تکليف ائتديلر، همين پالتارلار يله سارايا گشتدى و هيپىند «بو پالتارلار بو بزه كىلى تاختا ياراشمير» دئينده، مزدك اوナ جاواب وئردى «تاخت قويات شاها عايددير و ايهر او بو سياق يېنه نير قوى ائيله

اولسون، آما پالتارلار يرم منه عايددير و من بئله ايسته يېرم.^(۱۲)

ها بئله مزدك قىزلا را، قادىنلار سياقى باش اورتويون تکليف ائتدى. بو اورتوكىلرین بوياق لاريندان بللى او لوردو كى بير شخص قىزدير يوخساقادىن، آرى اولموش دور يوخسا هئله حيات دادىر.

آنچاق مزدك يين گتىريدىي مسلك بير كىتاب دا اونون مرىدلرى واسطهسى لە يېغىشىپ و يازىلدى. ابورىحان بىرونى، او كىتابى همين (اوستا) آدیندا قىيد ائدىر. ابن الاثير و مسکویه اونون كىتابىنى زرتشت اوستاسى لە فرقلى آدلایب و اوستا يابىزه بير كىتاب بازمىشلار. آما ابن مقفع بير كىتاب عربىيە چئويرميش و اونو «مكتوب المزدك» آدلامىش دير و عنوانى «مزدك نامە» ده دئمىش دير. همين كىتابى بىرده بير عرب يازىچى سى ابان بن عبدالمجيد بن لاحق بن غير، ايكىنجى هجرى قمرى عصرىنده عربىيە چئويرميش دير و او بو كىتابى پھلوى دىلينىن يوخ، چاچ و يا آچاج و ياشاش دىلينىن چئويرمه سىن قىيد ائدىر.^(۱۳)

«آلمان شرق انجمنى» يابان آيليق دەركى ده، مزدك باره سىنده پروفسور پوشتى بئله يازىر كى: بو آددا تاپىلان اثر و اونون آدیندا قازىلان موهور، اونون گتىريدىي مسلكى نە قىدەر اسلوب لو و دوزگون و قطعىتلى اولماقىن يىلىرىر، اونون كىتابىن من پھلوى دىلينىدە او خوشام.

آنچاق برهان قاطع ده مزدکین کیتابی حاققیندا بئله یازیر کی: مزدک اوز مسلکینی ثبته یتتیرمه ک ایچون «دیسناد» آدیندا بیر کیتاب یازدی. دبستان المذاهب، بمثی ده چاپ اولان بیر کیتاب دیر و اونو محسن خانی ۱۰۲۰ هجری قمری ده یازمیش دیر، او مزدکین کیتابینی (ویسناد) دئیر و بو کیتابین دیلینی آسکی دیل دئیرکی سونرالار «آین هوش آین شکیب» فارسجا چنوریمیش دیر. همین شخص مزدکین او زونه گوره دئیر: بو کیتاب دا اونون حاققیندا و يا اونلارین دیل لریندن اشیدیلدن سؤزدن سواي بیر سؤز یازیلماییب دیر، نه دن کی دوشمانلار بئله دوروم دا باشارديقلاري قدهر چوخلو سهو و يالان سؤزلر اونون دیلیندن یازایيلرلر.

رضاقلی خان هدایت ده یازیر: مزدکین کیتابی دیسناد آدیندادیر و امین شکیب اونو فارسجايا چنوریمیش دیر.

آنچاق بئله حال دا مزدکین نه قدهر دوستو و نه قدهر دوشمانی اولا بیلر، آیدین دیر. خصوص قوبات شاه اونا ایمان گتتیرندن سونرا و هر ایشی اونون رأی - مصلحت ایله گتوردویو حال دا، بیر چوخلوکس لرین مئیدانی دارالیب و آرتیق گلیبر يوللاری کسیلمیش دیر. اونا گتوره ده مغ لارین بویویو مغان، بئله فتوا و تریر «قوبات زندیق مسلکینه گندیب، آت یشه بیر، قان توکمه بی حرام بیلیر، لشگر چکمه بی و اولکه لر آلماقی ترك ائدیب دیر، اونا گتوره قوباتی تاخت دان سالیب و یئرینه اونون قارداشی گاماسب ایله شمهملی دیر! (۱۴)

بئله لیک ده اونجه قوباتی توتوب و شوش دا اولان «اونو تولموش

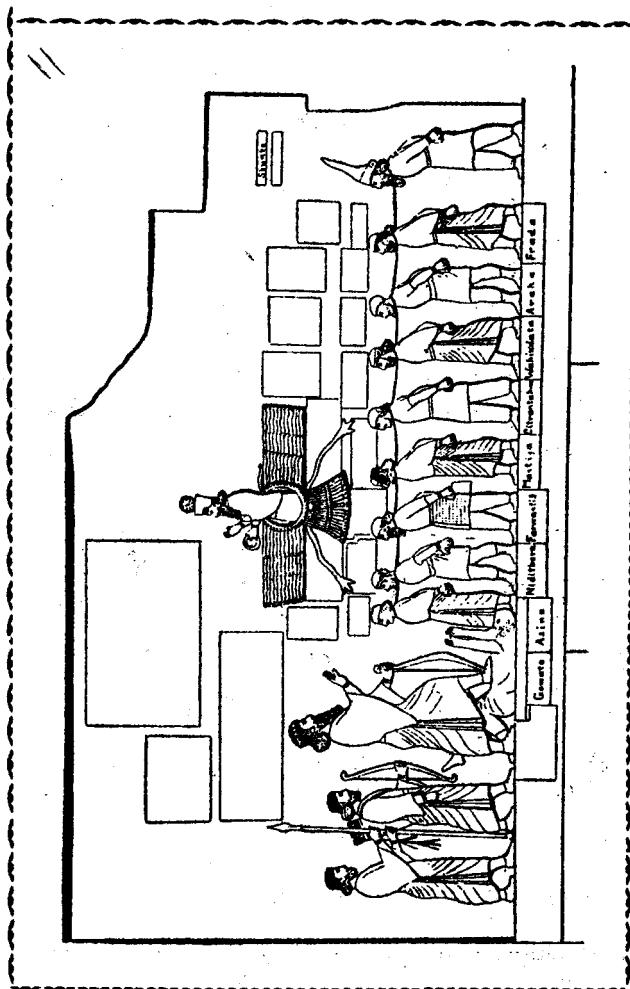
قالا» دا حبسه سالیلار، قوباتین حیات بولداشی قیزیل و جواهر
واسطه‌سی له او زونو قالایا، قوباتین یانینا یئتیریر و بیر تھر اونو قورتاپار.
اونو سوفراء زابلستان سرحدارینا تاپیشیریر و او قوباتی خاقان سارایینا
آپاریر و او بیر مزدک بیریسی دیر. (۱۵)

خاقان (چین امپراطورو) (۱۶) قوباتی دؤرد ایل تمام اوز ساراییندا
ساخلاییر و نهایت اونا بیر قوشون وئریر. قوبات سوفراء ایله برابر گلیر و
گاماسبی تاخت دان سالیب ویتنى دن پادشاه اولور. بو دؤرد ایل ده مزدک
و اونون مریدلری سارای دان چكیلمە يە مجبور قالیلار آمما سارای دان
کنار يىنه اوز اینام لاریندا و مسلک لارینده وارمیشلار. بير ائلە كى تاریخ ده
يازيلير، قوباتین ايکينجى دونه شاهليقى چوخو مزدکلرە عایت دیر.
آنچاق قوبات، فارس حاكم لىين سوفراء يا وثريپ و اونو اورايىڭۈندىرير.
ايکى ایل سونرا، چئورەسىنده اولانلار قوباتى، سوفرانىن گونو - گوندن
آرتدىقى قدرت دن قورخودورلار. قوبات، سوفراء بير مكتوب يازىپ و
اونو تىسفونا چاغىرير. سوفراء اوز آياقى له سارايى گلير و قوبات اونو حبسه
سالىر. آز مدت سونرا او حبس ده هلاكته چاتىز و بو ايش ھامويما چوخ
آجيق گلير. اۇنچە مزدک و اونون مریدلری قوباتى ترك ائدىرلر.
قارداشى جاماسب دمى غىيمىت گۈرۈب يىنە قوباتى تاخت دان سالىر و
عىنى حال دا اونو حبسه سالىب و زرمەر سوفرانىن اوغلۇنۇ اونا
گودوڭچى قويور. بو دونه زرمەر وبشى باشقا شخص قوباتى حبس دن
كورتاپىپ و او هياطله پادشاهينا پناه آپارير. يول اوستوندە بير كىننده
قالىب و اورادا قوبات بير كىنلى قىزىلە ئولنير و نىچە گوندن سونرا كىنلى و

قیزی ترک ائدیرل. هیاطله پادشاهی او نا دئیبر: من خاقان کیمی سین
ایشینی چوخ یوباتما یاجاغام! (۱۷)

بیر ایل سونرا قوبات بیر قوشونلا، یتنی دن اولکه یه دونور. همین کندده
دایانیر و قادرینندان خبر آلیر. دئیبرل او بیر اوغلان آناسی اولوب دور بو
اوغلان سونرالار خسرو انوشیروان آدیندا تاختا ایله شدی. آنجاق قوبات
مخصر محاربیدن سونرا یتنه گاما رسی تاخت دان سالیب و اوزو پادشاه
اولور.

بو دونه قوبات اوزلو یونده داهامزدک ین مسلکینی ترک اتتمیشدی،
آمما اونا گثوره مانع لیک تؤره تمیردی و یتری گلدیکجه مزدک مسلکیندہ
اولان لاردان حمایه ده ائدیردی. مثال دئرد ایل تمام روم اولکه سینه
قوشون آپاریب و محاربیه اشتدی و بو بارهده قوشونون باشچی لارینا
«مزدک دن بو محاربیه یه ایدین آل میشام» دئیبردی و اونلاری رأیه
گشته بردی. بس گئورونور کی بو مسلک او زونه عاید بیر بئیوک یئره
مالک اولموشدو. کیوس، طبرستان والی سی، مطلق مزدک مسلکیندہ و
اونلارا بوبوک حمایه چی وار ایدی. و یا «منذر بن امر والقیس» او چون جو
منذر، چون مزدک مسلکین قبول اتتمهدی اونو گئوتوروب و یترینه
«حارث بن عمر و بن حجر آکلی» قویدو کی مطلق بیر اینانمیش مزدک
ایدی. هر حال دا، قوباتین بو دونه شاهلیقی ۲۵ ایل داوم اشتدی و
مزدک ین مریدلری گونو - گوندن آرتیب و تمام اولکه لره بو مسلک
آیاق آچیب و خصوص عادی خالق ساریسیندان چوخ ماراق و
منونیت له قارشلاتیب و قبول اولوردو.

بوجستان داش قازماسی (ییستون)

۵۲۸ نجی میلادی ایلینده اوغلو خسرو انوشیروان آتاسی قوباتی
حسبه سالیب و اوزو شاهلیق دا ایله شدی. (۱۸)

او، آتاسی نین عکسینه، مزدک مسلکین هئچ سثومزدی و دونیا مالی -
قدرت وقارین اونون آن آرتیق ایسته بی و ماراقی دیر. انوشیروان تاختا
ایله شن گون، او تاریخین عننه سی سایلان هر کیمسنه اونو تبریک
اثتمه يه چاغیردی. آمما مزدک ایسه، بشش آی دان سونرا يوز مین نفر
مریدلریله اونو تبریک اثتمه يه گلدلیلر، او ساعات دا «گولو نازس» بویوک
مغان و «بازانس» کریستانلارین بویوک اسقوفو انوشیروانین ساغ وسول
طرفینده دایانمیشلار. گولو نازس باشینی، پادشاها ساری آپاریر و اونا
دئیر: ای انوشیروان! سنین تانری دان ایکی ایسته بین وار ایدی، بیریسى
منذری يشى دن والی اثتمه ک و دیگری بو زندیق لری هلاک اثتمه ک،...
ایندی نه دئیرسن؟

انوشیروان آیاقا قالخیب و آداملاریندان ایسته بیر مزده بی و اونون
مریدلرینی آرتیق قوناقلیق حؤرمتی ایچون، سارابین یانیندا اولان بویوک
باغا آپارسینلار. سونرا اوزو وها بئله کریستانلاردان اولان قوشونو بیر
باش او باغا هجوم آپاریب و او گوندە يوز مین مزدیی و ها بئله مزدک بین
او زونو هلاک اثتدیلر. بیر باشقا روایته گؤره اونلارین سایینی ۳۰۰۰ نفر
یازیرلار. همین گوندە (۲۹ تشرین ثانی - نوامبر ۵۲۸) آناتکیادا بیر آغیر
زلزله اوز وئریر و انوشیروانی بو حادثه دن قورخوتماق ایسته بیرلر آمما او
«مقدس او جاقا صاداغا و ترمە کله هر بلاتی او زومدن او زاق اندەرم»
دئمیشیدیر (۱۹)

سونرا انوشیروان اولکه یه حوكم وئرى هر كيم هر هارادا مزدك
مزيدى گورسه، توتوب و اونا گتتيريب و آغىر مكافات آلسيلار.
بئله لىك ده خسرو انوشیروان ۸۰ مين مزدك بير يشە يېغىب و بير گون ده
اولدوردو. (۲۰)

آنچاق خالقين آراسيندا بئله بير آغىر جنايىتى دوزگون گۇسترمە يە بئله
جار سالدى كى «مزدك منىم آناما گوزو دوشموشدو و اونو آلماق
ايسىتە بىردى!» حال بوكى «خىزمە» آناسى «قادا» آدىندا اولان بير قىز، ايللىر
بويو مزدكىن حيات يولداشىدى و گۇرورك كى او، مزدكىن
اولومونون سونرا مداين دن قاچىب و نىچە ايل سونرا رى اولكەسىنده
ظاهر اولور و مزدكلىرى يىشەدە باشينا يېغىر.

ديگر روایته گوره خسرو انوشیروان عادل بير گون ده ۱۲۰۰۰ نفر
مزدكلىرى بير باغا يېغىب و عىنى آغاج كىمىي اونلارى باشلارىندان تورپاقا
قويولاماقى فرمان وئرىدى و او باغ بو گونگو نهروان و جازر چايلارى
آراسىندا بير شاهانه باغ ايدى. (۲۱)

آنچاق بو عادل پادشاه ائتدىبىي عدالتلىرين جزايسىنى آز سنه سونرا
اسلام اردو سوندان آلدى و مداين سارابى و پادشاھلىق قورقوسو
اونلارين الى له آرادان گىتتىدى و يېغدىقى مال - دولت - قادىن تمام
عرب لره عايد اولدو.

هر حال دا، بئله آغىر قىرقىن دان سونرا، مزدكلىر هر بىرى بىر ديارا
داغىلىپ و يشى گلدىكىچە اۆز مسلكلىرىنى تبلیغ اتىمەدن
دایانمير دىلار. ابو مسلم خراسانى ۱۳۷ هجرى قمرى ده مزدك مسلكى

اولماقینا گئوره خلیقه عباسی منصور الی له هلاک اولدو. اونون قاتینا
قصاصن فیروز اسپهبد آدیندا باشقا بیر مزدک عراق عجم و عرب
مزدکلرین ییغیب و خلیفه یله محاربه یه باشладی، نتجه سنه محاربه دن
سونرا همدان و ری آراسیندا عرب خادمی «ابو جعفر جمهور ابن مرار
العجلی» الی له اولدو و طبری نین یازدیقینا گئوره ۶۰ مین نفر مزدک و
مریبد بو گئون ده هلاک اولدو لار.

۱۶۲ هجری قمری ده گرگان اولکه سینده عبدالقهار آدلی بیر مزدک
یتنه آیاقا قالخیب و نتجه ایل عرب قوشون یله دویوشندن سونرا «عمرابن
العلاطبری» آدیندا بیر قوشون باشچی سی الی له داغیلدیلار.

۱۷۰ ده، هارون الرشید عصرینده، اصفهان دا، مزدکلر یتنه تاپلیب و
خلیفه یه قارشی مبارزه یه باشладیلار و اونلاری عبدالله مبارک آدیندا
بیری آرادان آپاردی. یتنه اصفهان دا علی این مزدک آدیندا بیرینن
حاققیندا یازیرلار و او معتصم عصرینده آیاقا قالخمیشدی و همین
عصرده جاویدان بن سهل آذربایجان دا مزدکلرین باشچی سی دی و او
وفات اندندن سونرا یترینه بابک گلددی و او اونجه اوزونه داغلار
آراسیندا (بیر قالاسالدیردی بد آدیندا و سونرا هر هاردا خرمی وارایدی
باشینا ییغدی، اونلارین ساین ۳۵ مین نفر یازیرلار).^(۲۲) بابک ۲۰۱ هـ
ق) دن (۲۲۳ هـ ق) کیمی عرب لرین قوشونلار یله محاربه اتتدی و هر
زامان ظفر قازاندی. اونون الده اتتدیسی ظفری اولکه یه داغیلان
مزدکلری داما آرتیق اوزه چیخاردیردی و اونلارا جسارت و تیرردی.
خلیفه، نهایت محاربه دن ال اوزوب و فته یه اوز گتیردی. بو باره ده

ایرانلی باشچی سی افشین دن مدد آلدی. و افشین ۲۷ صفر ۲۲۳ ده بذ قالاسینی حيله يله آلیب و بابکی توتوب سامرايا آپاردي. بوندان بثله کی خليفه اوナ آمان نامه وئرمیشدی، اونو چوخ دهشتلى حالدا هلاک ائتدی و اوز دئيشينه گئوره «خرمی لرین کوتويون يئر اوزوندن قيردى».

آنچاق مزدک مریدلرى (۳۰۰ هق) ايلينه كيمى آددا - بوددا اولكەنин بير پارا يېرلريندە تاپيلىپ و عرب خليفه لرى عليهينه ميارزەلر آپاريردىلار. بو سنه لردن سونرا داها اونلارين ايىزى آزالىب و چوخ آز آدلارى تاريخ ده يازىليلر. نەدن كى عرب خليفه لرى هر كيمسەنی اولدوروب و آرادان آپارماق ايستە يېردىلر، بثله لاپ اصيل مسلمان اولسايىدى دا، اونجە اوナ زندىق - مجوس و خرمى آد قويوب و سونرا اولدورمه كى لرىنە فرمان وئيرىردىلر. (۲۳) اونا گئورەدە بو تاريخ دن برى دوغرو مزدکلر آرادان ايتىلر و هر كيمسە عرب امپراطورلۇغۇنا قارشى دايانيز، خرمى آدلاتىر و بونە قىدر دوز و نە قىدر يالان دير، بللى ائتمەك اولمور.

سنه لر سونرا يارانان يىنى مكتب «كومونىسم» آدىندا، بير پارا مزدکلرىن ايناملارىتىدان فايدالانمىش دير و تكجه تفووت بوندا گۈرونوركى مزدک كىن گتىيرىدىي مسلك و اينام، اولو تانرى ساريسىتىدان گلەن فرمانلار اوزرىتىدە دير و بير سوزدە «مذهب» كيمى سايىليلر. آمما كومونىسم دئىيلەن بير انقلابى مكتب و اوونون ياسالارى و دونگەلرى تامام عادى خالق ساريسىتىدان يازىليلىپ و قرارە گلمىشدىر. ها بثله دير «سوسيالىسم» مكتبي و اوونودا مزدک دن آلينمىش بير گۈشەلر آدلا يېرلار.

هر حال دا، مزدک يين گتىردىي مسلك «ازور مرکزلرىينين عليهينه» و «يوخسول و عموم خالقين خيئرينه» اولدوغوناڭ كۈرە، هر زامان دا بىر تەرلە اوزه چىخا بىلىر، تو تاق كى آدى و عنوانى دئىشىلىر، آمما دوغرو و اصىل تەمل ھمین سۆزدور: عموم خالق خيئرينه گنچىرىلەن قرارلار.

سون

- ١ - مزدک یازیلان آد اصیل دنییمی تورکجه‌ده «مزدَى» اوخونور.
- ٢ - ابوریحان بیرونی مزدکین آناسی آدین (همدادان)، مسکویه (قامارد) و دینوری (مازیار) یازمیشدی. بیر باشقایا زی دا اونون آناسینی (بامدادان) یازبیلار و او، نسبت اوزیندن دیر، نتجه کی مثال (شاراب)‌لی لاری (شارابان)‌لی لار آدلایرلار. و بیلیریک کی (ت) و (د) سس ده، تورکجه دیلیندە دونه - دونه یئرلرین دئیشیمش لر.
- ٣ - تبصرة العوام.
- ٤ - دینوری مزدکی (اصطخر) دن یازیر و ها بئله ابوریحان بیرونی اونون دوغوم یئرین (نسا) یازیر. آنجاق هانسی (نسا) قنید انتمیر، نه دن کی (نسا) آدلی شهر ابیورد - بیم و همدان دا واردیر. و طبری مزدکین دوغوم یئرین (مذریه) یا (مدايه) یازیر.
- ٥ - عراق عجم دئیلهن یئرلر: آذربایجان، آران، دیلم، همدان، دینوردیر.
- ٦ - التاریخ المجموع علی التحقیق و التصدیق، یازانی ابن بطريق
- ٧ - سیاست نامه - نظام الملک دن
- ٨ - مانی لرده بو باره ده مزدکله بیر فیکرده دیلو و (ثبوت) آدلی اینام معین اوچ ماتریاللارین مقدس لییندەن آلینیر.
- ٩ - الفهرست - یازانی الوراق.
- ١٠ - ابی بکر احمد ابن محمد همدانی، آدی له ابن فقيه، كتاب البلدان دا یازیر: مزدک، قوبات پادشاهی او زونه مرید اندندن سونزا، او نا تکلیف ائتدی، تمام مقدس اودلاری بیغیب و اوچ او جاق دا ساخلاسین لار، اونلار آذرحره - جمشید او جاقی و آذر حشف ایدی. فراهان دا او لان اود دان بیسر حصه‌سی آذر حشف او جاقینا گئتدی و او او جاق هامودان آرتیق مقدس ایدی و او آذربایجان دا اولورده.

- ۱۱ - مخ‌لار اوزلرینى مقدس سانار كن، خالقا بىلە بىلدىرىمىش لر كى تازىرى انولادى كىمى بىر كىسى دىلر و اونلارين الى هر كىمسە بە توخونسا او كىس ده مقدس اولور. بو سەھو فيكەر گۈزە بىر پارا شخص لر اوز قىزلازىن اونلارا (پاي) و تىرىپ و (نذر) اندەميش كىمى، و تىرمىش لر. بو مخ‌لاردان عملە گلەن او شاقىلار، ائل او شاقى حسابلاتىپ و اونلارين خىرجىنى ائل و تىرمەلى دىر.
- ۱۲ - الملل والنحل - يازانى شهرستانى
- ۱۳ - آچاج - چاج - شاش هر اوچو بىر شهر آدى دىر و او سەرقەند شەھرىنин اون بىر مۇزىل لىيىنەدەن، بو شهر ۶۱۷ دە محمدبىن تکش الى لە داغىلەتلىك و سۇنزاڭلار تاشكىند شەھرى اونون يېرىنەدە بىر پا اولدو. بو شەھرىن اوخ و يائى لارى چوخ آدىليم ايىدى. (الاعلاق النفسي، لندن چاپى)
- ۱۴ - زندىق دىئىلەندە غرض مانى و اونون مرىيدىلىرى دىر.
- ۱۵ - طبرستان تارىخي يازان سيد ظھيرالدین مرعشى
- ۱۶ - خاطىرلایاق كى او گونون چىن امپراطورلۇغو بو گونگوگرگان اۇلکەسىنە كىمى چاتىردى.
- ۱۷ - ھباطلەنى، دېنورى «ساخارستان، چغايانان و كابىستان» يازىر. بو گونگو خوارزم خالقى ھەمين ھياطلىقلەر دىلر.
- ۱۸ - سیاست نامە، نظام المللەتكەن، ھا بىلە فردوسى، شاھنامەدە بونا گۈزە آپرىن اىضاح لار و تىرمىش دىر.
- ۱۹ - شاھنامە، فردوسى.
- ۲۰ - اونلارى جازار و نەھروان آراسىندا بىر قالا يىغىب و هلاك ائتدى. اىن الائىر يازمىش و او بو يازىنى خىدادابە آدىندا بىر تارىخ كىتابىندا نقل ائتمەيمى دىئىر
- ۲۱ - سیاست نامە، نظام المللەك
- ۲۲ - سیاست نامە، نظام المللەك، تارىخ طبرى
- ۲۳ - تارىخ و مزدك، پرتو علوى

قیمت ۴۰۰ تومان

سالنیش پیری : تبریز نزینب انتشار ای
تهران ، اندیشه نو انتشار ای

